

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN 1946 TARİHLİ RAPORU ve BASIN TARİHİMİZDEKİ ÖNEMİ

Neslihan KILIÇ¹

Geliş: 06.11.2020 / Kabul: 01.03.2021

DOI: 10.29029/busbed.822301

Öz

Türkiye’de yaklaşık 200 yıllık bir geçmişi bulunan basın, kurumsal bir yapı kazanması, Cumhuriyet sonrası dönemde gerçekleşmiştir. 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayılı Basın Kanunu ile basının kurumsal bir statü kazanmasında ilk önemli adım atılmıştır. 1923’ten 1950’ye kadar süren tek parti iktidarında basın-iktidar ilişkileri mevcut kanun üzerinden yürütülmüş ancak II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya konjonktürü ve Türkiye’nin Batı bloğunda yer alma çabaları, mevcut hükümetin demokratikleşme yolunda adımlar atmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede basın sahasında da çeşitli düzenlemelerin yapılması gündeme gelmiş ve dönemin hükümeti Hüseyin Cahit Yalçın’ı incelemeler yapmak üzere Avrupa’ya göndermiştir. Basın Birliği Başkanı Hüseyin Cahit Yalçın İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya ve Danimarka’da çeşitli gözlem ve incelemelerde bulunarak bir rapor hazırlamıştır. Bu çalışmada Hüseyin Cahit Yalçın’ın 1946 tarihli raporu merkeze alınarak raporun 1946 ve sonraki yıllarda yapılan basınla ilgili düzenlemelere etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda basın rejimimizin demokratikleşmesi yolunda dikkate değer adımların atıldığı 1946 ve 1950 tarihli düzenlemelerde, Hüseyin Cahit Yalçın’ın 1946 tarihli raporunun da önemli izlerinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Basın Tarihi, Hüseyin Cahit Yalçın, 1931 Basın Kanunu, 1946 Kanun Değişiklikleri, Basın Birliği

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, e-posta: nsevenkili@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6742-6442>.

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN 1946 TARİHLİ RAPORU VE İHTİSAPINDA OLAN BASIN TARİHİMİZDEKİ ÖNEMİ

Abstract

The press, which has a history of about 200 years in Turkey, gains an institutional structure in the post-Republic period. With the press law dated July 25, 1931, and numbered 1881, the first important step was taken for the press to gain an institutional status. Press-power relations in the Single Party government, which lasted from 1923 to 1950, were carried out through the existing law but changing world situation after World War II and Turkey's involvement in the Western block has required the efforts of the present government to take steps towards democratization. Within this framework, various arrangements were made in the press field, and the government of the period sent Hüseyin Cahit Yalçın to Europe for investigations. Press Association President Hüseyin Cahit Yalçın prepared a report by making various observations and inspections in England, France, Greece, Italy and Denmark. It is possible to state that the sending of Hüseyin Cahit Yalçın abroad and the report he prepared impacted the necessary arrangements made in the press field in 1946 and the democratization of our press regime.

Keywords: *Press History, Hüseyin Cahit Yalçın, 1931 Press Law, 1946 Law Amendments, Press Association*

Giriş

Basın iktidar ilişkileri, tarih boyunca gerginlik oluşturan bir alan olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durum her iki tarafın doğasından kaynaklanmaktadır. Bir taraftan iktidar, sahip olduğu yasama ve yürütme kuvvetleriyle muktedirliğini perçinlemek isteyip bu yetkisini kimseyle paylaşmak istememiş diğer taraftan da dördüncü kuvvet olarak basın, halkın haber almasını sağlama ve halk adına iktidarı denetleme gibi fonksiyonlarıyla kimi zaman iktidarlara çatışma içinde olmuştur. Zaman zaman ortaya çıkan bu çatışma alanında taraflar kendilerince haklı olabilecek birtakım gerekçeler de ileri sürmüşlerdir. Basının Türkiye’de yaklaşık 200 yıllık bir tarihsel gelişimi bulunmaktadır. Ancak basının modern anlamda kurumsal bir kimlik kazanması Cumhuriyet sonrası dönemdedir. Gerek Osmanlı’da gerekse Cumhuriyet döneminde siyasi iktidarlara, yasama ve yürütme marifetiyle basınla ilgili çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemeler, sonuçları itibarıyla kimi zaman basının kurumsal bir yapı kazanmasına katkıda bulunmuş kimi zaman da basın üzerinde çeşitli baskı ve tahakkümlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1923-1950 yılları arasındaki tek parti döneminde de basınla ilgili çeşitli

düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyet idaresinin basına yönelik kapsamlı ilk düzenlemesi esasen bir basın kanunu olmayan ancak içeriğinde basına yönelik ciddi yaptırımlar bulunan 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu'dur. Kanun, isminden de anlaşılacağı üzere basına kurumsal bir katkıdan ziyade basını susturmaya yönelik bir girişimdir. Yeni devletin, basının kurumsal bir yapı kazanmasına yönelik ilk icraatı 25 Temmuz 1931 tarihli Basın Kanunu'dur. Kanun, gazete ve dergilerin kurulmasından yayımlanmasına, basın çalışanlarının haklarından basın sahiplerinin sorumluluklarına, basın yoluyla işlenen suçlardan, gazete ve dergilerin toplatılmasına kadar çeşitli hükümleri içeren 68 asıl, 2 geçici olmak üzere toplam 70 maddeden oluşmaktadır. 1931 tarihli Basın Kanunu ilerleyen süreçte kamuoyunun ve basın dünyasının eleştirileriyle karşılaşmış, İkinci Dünya Savaşı'nın dünya siyasi konjonktürünü değiştirmesi ve Türkiye'de çok partili hayata geçiş talepleri, basın kanunuyla ilgili çeşitli düzenlemeleri de zaruri kılmıştır.

1931 tarihli ilk Basın Kanunumuzdan 1950 tarihli ikinci Basın Kanunumuza kadar geçen süre zarfında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar içinde 1946 tarihli düzenlemeler basın tarihimiz açısından önem arz etmektedir. Mevcut siyasi iktidar 1946 tarihli bu düzenlemeler için dönemin önde gelen gazetecilerinden Hüseyin Cahit Yalçın'ı Avrupa'daki çeşitli ülkelerin matbuat rejimlerini incelemek üzere yurtdışına göndermiştir. Aynı zamanda dönemin Basın Birliği Başkanı da olan Hüseyin Cahit Yalçın, Fransa, İngiltere, Belçika ve İsviçre'ye yapmış olduğu ziyaretler sonucunda İngiltere hariç olmak üzere bu ülkelerin basın kanunlarını incelemiş ve 1931 tarihli Basın Kanunu ile 1946 yılında hazırlanmış olan kanun tasarısında yer alan maddeleri, bu ülkelerin mevzuatlarıyla mukayeseli bir şekilde rapor ederek hükümete sunmuştur. Bu makalede, Hüseyin Cahit Yalçın'ın raporu ve bu raporun sonraki dönemlerde basın alanında yapılan düzenlemelere etkisi betimsel analiz yöntemiyle ele alınmaktadır.

Çalışmanın temel varsayımı, 1946 ve sonrası basınla ilgili düzenlemelerde Hüseyin Cahit Yalçın'ın raporunun ve yurtdışındaki gözlemlerinin etkisinin olduğudur. Bu çerçevede çalışmanın kapsamı Hüseyin Cahit Yalçın'ın yurt dışı seyahatinin ve raporunun basın sahasında yapılan düzenlemelere etkisiyle sınırlı tutulmuştur. Makalede Cumhuriyet döneminde yapılan basınla ilgili düzenlemelere konuyla ilgisi doğrultusunda değinilmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında Devlet Arşivleri, Meclis tutanakları dönemin süreli yayınları ve *Resmî Gazete* birincil kaynak, basın tarihiyle ilgili literatür ise ikincil kaynak konumundadır.

1. Hüseyin Cahit Yalçın

Basın tarihimizde iz bırakan isimlerden biri olan Hüseyin Cahit Yalçın, 1875 yılında Balıkesir'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Serez ve İstanbul'da tamamlayan Yalçın, 1896 yılında Mülkiye Mektebinden mezun olmuştur. Maarif Nezaretinde memuriyete başladıktan sonra 1901-1908 yılları arasında Vefa ve Mercan İdâdilerinde öğretmenlik yapmıştır. Öğrencilik yıllarında Fransızca dergilerden yaptığı çeviri yazıları *Maarif*, *Haftalık Resimli Gazete* gibi dergilerde yayımlamış ve böylece basın dünyasına ilk adımını atmıştır. II. Abdülhamid'in maddi desteğiyle çıkarılan ve baskı tekniği, mizanpajı ve içeriğiyle basın tarihimizde farklı bir yeri olan *Servet-i Fünun* dergisinde yayımladığı yazılarıyla ismini duyurmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) saflarında siyasi hayata atılan Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret ve Hüseyin Kâzım Kadri ile birlikte 1 Ağustos 1908 tarihinde *Tanin*'i çıkartmaya başlamıştır. *Tanin*, bağımsız bir gazete olma ilkesiyle yayın hayatına başlamış olsa da uygulamada bunu gerçekleştirememiş ve adeta İTC'nin sözcülüğünü üstlenmiştir (Azman, 1994:33). Aynı yıl yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Partisinden İstanbul Milletvekili seçilen Yalçın, 31 Mart Vakiasında öldürülme korkusuyla Romanya'ya gitmiş, Mehmet Reşat'ın tahta çıkmasının ardından 1909'da yurda dönerek gazetesini çıkartmaya devam etmiştir.

İstanbul'un I. Dünya Savaşı sonrasında İngilizler tarafından işgal edilmesiyle birlikte 1919 Haziran'ında Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit, Ankara hükümetinin girişimleriyle 29 Nisan 1921'de serbest bırakılmıştır (Azman, 1994:82). Hüseyin Cahit, Ankara hükümetinin bazı icraatlarına yönelik kaleme aldığı yazıları nedeniyle üç kez İstiklal Mahkemesinde yargılanmıştır. 1925'te müebbet sürgün cezasıyla Çorum'a gönderilmiş ancak ceza kanununda yapılan düzenleme sayesinde bir yıl sonra İstanbul'a dönmüştür.

Atatürk'ün ölümünden sonra 1938'de Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'nün teklifi üzerine yeniden siyasete dönen Yalçın, 1939-1954 yılları arasında CHP Milletvekili olarak Mecliste görev yapmıştır. Aynı zamanda *Tanin* ve *Ulus*'ta yazdığı yazılarıyla gazetecilik mesleğini sürdüren Yalçın, yazılarında Demokrat Parti'ye sert eleştiriler yönelmiştir. Bu yazılarından biri sebebiyle 1954 yılında 79 yaşında iken tutuklanarak cezaevine konmuş ancak bu yaştaki birine hapis cezası verilmesinin kamuoyunda oluşturduğu huzursuzluğu dikkate alan dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından affedilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın cezaevinden çıkınca Demokrat Parti'ye olan eleştirilerini sürdürmüş ve milletvekilliği için 1957 seçimlerinde yeniden aday olmuştur. Ancak yakalandığı zatürre hastalığı sebebiyle seçimler henüz sonuçlanmadan 18 Ekim 1957 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Siyasetçi, yazar ve çevirmen kimlikleriyle çok yönlü bir gazeteci olan Hüseyin Cahit Yalçın, Türk basınının ilk mesleki örgütlenmesi olan Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye'yi, *İkdam*'dan İsmail Hakkı ve *Yeni Gazete*'den Abdullah Zühtü ile birlikte 30 Temmuz 1908 tarihinde kurmuştur (Aydın, 2010:21). Benzer bir şekilde Cumhuriyet döneminin önemli basın örgütlenmelerinden biri olan Basın Birliğinde de kısa süreli başkanlık yapmıştır. (4 Ocak 1946-13 Haziran 1946)

2. 1850'den 1950'ye Basına Yönelik Yapılan Düzenlemeler

Basının ülkemizde kurumsal bir yapı kazanması her ne kadar Cumhuriyet sonrasında olsa da ilk gazetenin 1831 tarihli olması dikkate alındığında basının yaklaşık 200 yıllık bir tarihsel geçmişi olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla basına yönelik ilk düzenlemeler de bu tarihlerden itibaren başlamıştır.

2.1. Osmanlı Döneminde Basına Yönelik Yapılan Düzenlemeler (1850-1923)

Osmanlı Devleti'nde basın-yayın alanındaki ilk hukuki düzenleme Tanzimat Dönemi'nde 1857 tarihli Matbuat Nizamnâmesi ile birlikte yapılmıştır. 15 Şubat 1857'de yürürlüğe giren bu ilk basın tüzüğü, gazetelerden ziyade basım faaliyetlerine yönelik olmuş, bu kapsamda basımevinin sahibi, yeri, makineleri, personeli ve bunların kimlikleriyle ilgili bilgileri kayıt altına almayı amaçlamıştır (İnuğur, 1982:200).

İlk gazete olan *Takvim-i Vekâyi*'nin ardından *Ceride-i Havâdis* (1840), *Tercüman-ı Ahvâl* (1860) ve *Tasvir-i Efkâr*'ın (1862) yayın hayatına başlamasıyla Osmanlı idarecileri basın faaliyetlerini hukuki bir çerçeve içine almak istemiş ve bu amaçla 1864'te Matbuat Nizamnâmesini çıkartmışlardır. Fransa'nın 1852 tarihli kararnameyi örnek alınarak hazırlanan Matbuat Nizamnâmesi, gazete çıkartmayı hükümet iznine tabi tutmuş ve “*devlete karşı taarruz ve husumet*” havası taşıyan yabancı basın unsurlarının ülkeye girişini yasaklamıştır (Topuz, 2003:45).

Bu dönemde Osmanlı idaresine karşı muhalif bir tutum içinde olan *Tasvir-i Efkâr* gazetesine 1866'da *Muhbir*, *Âyine-i Vatan* ve *Utarit*

gazetelerinin eklenmesi, hükümetin basına yönelik tavrını sertleştirmiş ve basına yeni yasaklar getirilmiştir (Koloğlu, 2006:60).

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'de de basına yönelik hükümler bulunmaktadır. Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesi “*basın, kanun dairesinde serbesttir*” hükmünü taşımaktadır. Ancak bu özgürlük ortamı çok uzun sürmemiş, II. Abdülhamid, bu sırada Ruslarla başlayan savaşı sebep göstererek 1876 Anayasası'nın 113. Maddesinde padişaha tanınan “*gerektiğinde sıkıyönetim ilan etme*” yetkisini kullanmış ve 20 Eylül 1877'de Sıkıyönetim Kararnamesi'ni yayımlamıştır. Bu kararname padişaha gerekli gördüğü hallerde gazeteleri kapatma yetkisini de tanımaktadır (Çakır, 2002:55). 1888'de ise matbaalarda basılan eserler için ön sansür şartı getirilmiş ve basın II. Meşrutiyet'in ilan edileceği 1908 yılına kadar çok sıkı bir sansüre tabi tutulmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi, II. Abdülhamid'in 23 Temmuz 1908'de ilan ettiği fermanla başlamış ve 25 Temmuz sabahı gazete sahipleri, gazetelerini sansür denetimine sunmadan yayımlamışlardır. Böylelikle sansür de ortadan kalkmıştır. Sansürün kalkmasıyla bu dönemde yayımlanan gazete ve dergi sayısı üç yüzü aşmıştır (İnuğur; 1982:306). II. Meşrutiyet'in ilan edildiği tarih 1909'dan itibaren Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek milli bayramı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet sonrasında ise Basın Bayramı olarak kutlanagelmiştir. (Yıldırım, 2018:1711).

Meşrutiyet'in özgürlükçü havası 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) ile son bulmuştur (Özkorkut, 2002:79). 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisine sunulan ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümler taşıyan basın kanunu tasarısı Mecliste yapılan uzun tartışmalar sonunda 14 Temmuz 1909'da kabul edilmiştir. 1909 tarihli Basın Kanunu, üzerinde birçok değişiklik yapılmış olsa da 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (İnuğur, 1982:317).

Birinci Dünya Savaşı döneminde yürürlüğe giren 1914 tarihli Sansür Talimatnamesi ile basının tamamen kontrol altına alınması amaçlanmış, Mütareke ve Millî Mücadele döneminde de basına yönelik yeni düzenlemeler getirilmiştir. Şubat 1919'da İstanbul hükümetinin yayımladığı bir genelge ile sıkıyönetim uygulanan yerlerde basın faaliyetleri hükümet iznine bağlanmış, 5 Ağustos 1920'de yayımlanan bir başka kararname ile devletin güvenliğini tehdit edici yayınların yapılması yasaklanmıştır (Koç, 2006:11). Buna mukabil Ankara hükümeti de Büyük Millet Meclisinin açılmasından hemen sonra 6 Mayıs 1920 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde yer alan “*İstanbul'a her nevi resmi muhaberât memnudur*” hükmüyle İstanbul'dan gönderilen her türlü

resmi evrak ve yayın organının Anadolu'ya girişini yasaklamıştır (Güz, 2000:1).

2.2. Cumhuriyet Döneminde Basına Yönelik Yapılan Düzenlemeler (1923-1950)

Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurum ve kuruluşlarıyla yeniden yapılanma dönemine girmiştir. Köklü değişikliklere gidildiği bir dönemde basını, inkılapları halka benimsetmek için bir araç olarak gören Cumhuriyet yönetimi, bu amaçla basını denetim altında tutmaya çalışmıştır (Odyakmaz, 2012:122).

Savaştan yeni çıkmış ülkenin henüz bir basın yasası yoktur ancak 1924 Anayasası'nın "*basın kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir*" hükmünü taşıyan 77. Maddesi ile gazetelerin, yayımlanmadan önce denetime tabi tutulmayacağı kararlaştırılmıştır (TBMM, t.y.). Hilafetin kaldırılması, Ankara'nın resmen başkent ilan edilmesi gibi yeni devletin birtakım icraatları özellikle İstanbul basınında tartışmalara sebep olmuş, devletin yeniden yapılandığı böylesi bir dönemde basının desteğini bekleyen Cumhuriyet yönetimi umduğu desteği bulamayınca, basına karşı tutumunu sertleştirmiştir (Kılıç, 2019:228).

1925 yılının Şubat ayında çıkan Şeyh Sait İsyanı basın ile hükümet arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına sebep olmuştur. Hükümet, isyanla mücadele etmek üzere ilk olarak 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkartmış ardından Ankara ve Şark İstiklal Mahkemelerini kurmuştur. Takrir-i Sükûn Kanunu'yla gazeteler, İstiklal Mahkemeleriyle de gazeteciler susturulmuştur (Kabacalı, 1994:136). *Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, İstikbâl, Sayha, Sebilürreşad, Aydınlık, Orak Çekiç, Resimli Ay, Millet, Doğru Öz ve Tok Söz* gibi dönemin önde gelen ulusal ve yerel gazeteleri bu kanunla kapatılmıştır. Kanun, yürürlükte kaldığı dört yıl boyunca basın üzerindeki baskı ve denetimin kaynağı olmuş ve muhalif çizgide yayım yapan bütün gazete ve dergiler yayın dünyasından çekilmiştir (Alemdar, 2017:33).

Ali Fethi Okyar'ın Atatürk'ün önerisiyle 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmasının ardından basına da bir rahatlama gelmiş *Yarın* ve *Son Posta* gibi muhalif çizgiye sahip gazeteler bu dönemde yayın hayatına başlamıştır. Özellikle Arif Oruç tarafından çıkarılan *Yarın* gazetesi okuyucunun yoğun ilgisini kazanmış ve gazetenin günlük tirajı 80 bine ulaşmıştır (Odyakmaz, 2012:124).

Ali Fethi Okyar'ın Serbest Cumhuriyet Fırkasını feshetmesinin ardından patlak veren Menemen Ayaklanması, iktidarın basına karşı tavrının yeniden sertleşmesine sebep olmuştur. İktidar, basını isyanın ortaya çıkmasındaki sorumlulardan biri olarak görmektedir. Basın-iktidar ilişkilerinin giderek gerildiği bu dönemde iktidarın bir basın yasası hazırlığı içinde olduğuna dair ilk haberler de basında yer almaya başlamıştır (Koç, 2006:13).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk basın kanunu 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayılı yasadır. Yasa, 68 asıl ve 2 geçici olmak üzere toplam 70 maddeden oluşmaktadır. Matbaa açma, gazete ve dergi yayımlama, basın çalışanlarının sorumlulukları ve hakları, basın suçları, gazete ve dergilerin toplatılması gibi bölümlerden oluşan yasanın özellikle 50. Maddesi dikkat çekicidir. Bu maddeyle hükümete ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı gazeteleri geçici olarak kapatma yetkisi verilmiş ve böylece iktidar, basın üzerindeki denetimini arttırmıştır (Güz, 1998:2772).

25 Mayıs 1935 tarihinde toplanan Birinci Basın Kongresinde basının sorunlarını tartışmak üzere hükümet üyeleriyle gazeteciler bir araya gelmiş ancak *“gazeteciler ortamı ve koşulları iyi bildikleri için ne düşündüklerini söyleyememişler, hükümet yetkilileri ise yasanın kendilerine verdikleri görevi yapmanın huzurunu duymuşlardır”* (Alemdar, 2017:37).

Birinci Basın Kongresinde mesleki örgütlenmeye ve iş birliğine yönelik bir yapı olarak Basın Birliğinin kurulması kararlaştırılmış ve 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu 14.07.1938 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Birliğin kurulmasıyla gazetecilere, mesleklerini icra edebilmek için Birliğe üye olma zorunluluğu getirilmiş, böylelikle iktidarın basın üzerindeki baskısı iyiden iyiye artmıştır (Demir, 1994:238).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan yeni dünya düzeninde Batı bloğunda yer almaya çalışan hükümet, demokratikleşme konusunda çeşitli adımlar atmak zorunda kalmıştır (Büyükbakkal ve Büyükbakkal, 2015:74). Demokratikleşme sürecinde üzerinde durulan en önemli konulardan biri de basın özgürlüğünün sağlanmasıdır. Basına karşı yasaklayıcı bir tutum içinde olan iktidarın tavrı, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin (DP) siyaset sahnesine çıkmasıyla değişmeye başlamıştır. Toplumsal muhalefetin de etkisiyle hızla örgütlenen DP, iktidarın basın üzerindeki baskısını eleştirerek basın özgürlüğünün en büyük savunucusu olmuş, böylece basının desteğini de arkasına almıştır. CHP, 1947 yılında yapılması gereken genel seçimleri bir yıl öne alarak DP'nin yükselişini engellemeye çalışmıştır. Seçime gidilen süreçte CHP, basının desteğini kazanmak için yeni düzenlemeler yapma ihtiyacını

duymuştur (Yıldız, 1996:483). Bu çerçevede öncelikle iktidarın basına tahakküm aracı olarak kullandığı ve anti demokratik bir kurum görünümünde olan Basın Birliği, 13 Haziran 1946 tarih ve 4932 sayılı Kanun’la kaldırılmıştır. Nitekim Birliğin anti demokratik görüntüsüne esaslı ilk tepki basın özgürlüğünü savunan gazetecilerden gelmiştir. 4 Ocak 1946’da toplanan Basın Kongresinde, Birliğin başkanlığını Falih Rıfkı Atay’ın yedi yıldır yürütmesine tepkilerini ortaya koyan gazeteciler, Hüseyin Cahit Yalçın’ı genel başkanlığa seçmişlerdir.

Demokratikleşme konusunda atılan ikinci önemli adım ise yine 13 Haziran 1946’da kabul edilen 4935 sayılı “Matbuat Kanunu’nun 50. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”dur. Kanunla, gazete kapatma yetkisi, yürütme erkinden alınarak yargı erkine verilmiştir (Çakır ve Yavalar, 2017:258).

Basın yoluyla işlenen suçlara yönelik çeşitli düzenlemeler getiren 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 numaralı Kanun, 1931 tarihli Basın Kanunu’nda yapılan bir diğer önemli düzenlemedir.

DP, 1946 seçimlerinde hedeflediği başarıyı sağlayamamış olsa da 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerde iktidara gelmiş ve çok kısa bir süre içinde 1931 tarihli Basın Kanunu’nu yürürlükten kaldırarak 21 Temmuz 1950’de yeni Basın Kanunu’nu çıkartmıştır. Yeni basın kanununu her ne kadar iki aylık bir iktidar sürecinde Demokrat Parti çıkartmışsa da kanunun hazırlık süreci CHP dönemine uzanmaktadır. Nitekim bu makaleye konu olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın Avrupa ülkelerindeki basın rejimlerini incelemek üzere yurtdışına gönderilmesi ve 1946 yılında yapılan köklü değişiklikler, 1950 tarihli Basın Kanunu’nun alt yapısını oluşturmuştur (Alemdar, 2017:38).

3. Hüseyin Cahit Yalçın’ın Raporu

Girişte de ifade ettiğimiz üzere dünyanın ve Türkiye’nin değişen şartları mevcut hükümetin demokratikleşme noktasında çeşitli adımlar atmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda basın alanında 1931 tarihli Basın Kanunu’nun yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. 1946 yılında Hüseyin Cahit Yalçın’dan Avrupa basın rejim ve mevzuatlarının incelenmesi talep edilmiş, Hüseyin Cahit Yalçın da Avrupa’ya giderek çeşitli ülkelerin basın kanunlarını incelemiş, gözlem ve tetkiklerini mukayeseli bir şekilde raporlaştırmıştır. Makalemize konu olan rapor da Devlet Arşivlerinde yer alan bu rapordur.

3.1. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Görevlendirilmesi

Hüseyin Cahit Yalçın'ın görevlendirme yazısı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde bulunan belgede şu şekilde yer almaktadır;

“T.C. Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü/Kararlar Müdürlüğü/Karar Sayısı: 3-3710/Basın Rejimleri ve basın teşkilatı üzerinde incelemelerde bulunmak üzere bazı Avrupa memleketlerine gönderilecek olan Türk Basın Birliği Merkez İdare Kurulu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın gündelik ve yol giderlerine karşılık olmak üzere Maliye Bütçesinin “düşünülmeyen giderler” tertibinden 5000 liranın harcanması ve kendisine 2/8/1938 tarihli ve 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi; Maliye Bakanlığının 7/2/1946 tarihli mütalaası üzerine, 1050 sayılı kanunun 59. Maddesine dayanarak; Bakanlar Kurulunca 7/2/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü” (CA, YN.110.10.19).

Belgede görevlendirme tarihi olarak her ne kadar 7 Şubat 1946 tarihi gözüke de Hüseyin Cahit Yalçın'ın Avrupa'ya ne zaman gittiğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hüseyin Cahit Yalçın'ın sahip ve başyazarlığını yaptığı *Tanin* gazetesinin 13 Nisan 1946 tarihli nüshasında *“Hüseyin Cahit Yalçın Avrupa'da yaptığı seyahatten dün anayurda döndü”* başlıklı haber metninde şu bilgiler yer almaktadır.

“Demokrat Avrupa memleketlerindeki basın kanunları ve rejimleri hakkında tetkiklerde bulunmak üzere bir müddet önce Yunanistan yoluyla İsviçre, Fransa, İngiltere ve Belçika'ya giden Başmuharririmiz ve Türk Basın Birliği Başkanı Hüseyin Cahit Yalçın dün uçakla Ankara'ya avdet etmiştir” (Tanin, 13 Nisan 1946:1).

Aynı şekilde *Tanin* gazetesinin 6 Nisan 1946 tarihli nüshasında *“Türk Basınında Batı Basını Modeli Üzerinde Esaslı İslahat”* başlıklı bir habere yer verilerek Yalçın'ın Avrupa'da bulunma gerekçesi ve gözlemleri şu satırlarla ifade edilmiştir;

“Başmuharririmiz Hüseyin Cahit Yalçın'ın Bir İngiliz Ajansına Demeci /Londra 5 (A.A.)/ İstanbul'da çıkan Tanin gazetesinin sahip ve başyazarı ve Türkiye Basın Birliği Başkanı Hüseyin Cahit Yalçın World Press News Ajansına İngiltere'de gazeteciler teşkilâtının mükemmeliyetinden çok mütehasıs olduğunu ve Türkiye'de de Batı basını modeli üzerinde esaslı ıslahat yapılması tasavvurunda bulunduğunu söylemiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya ve Danimarka'da gazeteciliği

tetkik etmiştir. Türk Basın Birliği Başkanı yabancı gazetelerin Türkiye'ye bir aylık kadar bir gecikme ile geldiğini ve İngiliz gazetelerinin hiç gelmediğini söylemiştir” (Tanin, 6 Nisan 1946:1).

Bu bilgiler ışığında Hüseyin Cahit Yalçın'ın 8 Şubat-12 Nisan 1946 tarih aralığında yurtdışında bulunduğu sonucunu çıkartmak mümkündür.

3.2. Hüseyin Cahit'in Raporunun Temel Özellikleri

Hüseyin Cahit Yalçın'ın görevlendirilmesiyle ilgili yazıda, doğrudan gideceği ülkeler belirtilmemiş “*bazı Avrupa memleketleri*” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Ancak konuyla ilgili gazete haberinde “*Hüseyin Cahit Yalçın, İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya ve Danimarka'da gazeteciliği tetkik etmiştir*” (Tanin, 13 Nisan 1946:1) şeklinde bir bilgi bulunmaktadır. Raporda ise Fransız, İsviçre ve Belçika mevzuatına yer verilmiştir. Buna göre Hüseyin Cahit Yalçın'ın, gazete haberinde ismi geçen Avrupa ülkelerinde gözlem ve tetkiklerde bulunduğunu ancak raporunda sadece Fransa, İsviçre ve Belçika mevzuatına yer verdiğini ifade etmek mümkündür. İngiltere'nin basın rejimi hakkında övgü dolu ifadeler kullanmasına rağmen raporda İngiliz mevzuatına atıfta bulunulmaması, Türk hukuk sisteminin Kıta Avrupası hukuk sisteminin bir parçası olması buna karşılık İngiliz hukuk sisteminin ise Kıta Avrupası hukuk sistemine değil Anglosakson hukuk sistemine dayanmasından kaynaklanmış olabilir.

Gerek raporda gerekse raporun bulunduğu Devlet Arşivlerinde herhangi bir tarih belirtilmediğinden raporun hangi tarihte hazırlandığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hüseyin Cahit Yalçın'ın yurtdışı yevmiye ve yolluğuna dair 7 Şubat 1946 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 13 Nisan 1946 tarihli *Tanin* gazetesinde Avrupa'dan döndüğüne dair haber dikkate alındığında, Hüseyin Cahit Yalçın'ın 8 Şubat-12 Nisan 1946 tarih aralığında yurtdışında bulunduğunu, 1946 değişikliğinin de 20 Eylül 1946 tarihinde yapıldığı dikkate alındığında raporun muhtemelen Nisan-Eylül 1946 tarih aralığında hazırlanmış olduğunu ifade etmek mümkündür.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın 7 Şubat 1946 tarihli Bakanlar Kurulu görevlendirmesinde “*Basın Rejimleri ve basın teşkilatı üzerinde incelemelerde bulunmak üzere bazı Avrupa memleketlerine gönderilmesi*” ifadesi, esasen ilk planda daha kapsamlı bir raporu akla getirmektedir. Ancak 25 sayfadan oluşan rapor, ana hatlarıyla “*Suç İşlemeye Tahrik, Devlet Başkanına Karşı Basın Vasıtasıyla İşlenen Suçlar, Yalan Neşriyat, Resmi Makamlara ve Resmi Sıfatı Haiz Şahıslara Karşı Hakaret ile Mevzutelerin Neşir ve Kontrolüne Müteallik Hükümler*” (CA, 30.1.0.0.,YN.128.834.13) şeklinde sınırlı sayıda konulara

dair başlıklardan oluşmaktadır. Başlıklardan da anlaşılacağı üzere rapor, bir basın kanununda bulunması gereken bütüncül konulardan ziyade ceza kanunlarının basına yansıyan kısımları şeklindedir. Diğer bir ifadeyle rapor, basınla ilgili genel düzenlemeler değil basın yoluyla işlenen suçlarla ilgili düzenlemeler getirmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı Kanun, mevcut 1931 tarihli Basın Kanunu'nun 9, 12, 15, 17, 18, 27, 30, 34, 35, 48 ve 55. Maddelerinde kısmi değişiklikleri düzenlemektedir. Bu kısmi değişikliklerden anlaşıldığı kadarıyla dönemin tartışılan konuları bu maddelerden kaynaklanmaktadır. Bu durum esasen Hüseyin Cahit Yalçın'ın raporunun kapsamının dar olmasını da açıklar niteliktedir. Diğer bir ifadeyle Avrupa basın rejimlerini incelemek üzere yurtdışına gönderilen deneyimli bir gazetecinin basın kanununda esaslı düzenlemeler getirecek bir rapor hazırlaması ilk anda okuyucunun beklediği bir durum olabilir. Ancak 1946 tarihli Kanunun dar kapsamlı düzenlemeler içermesi esasen Hüseyin Cahit Yalçın'dan şümulü bir rapordan ziyade belirli konular çerçevesinde bir rapor hazırlamasının istendiğini göstermektedir. Burada bir başka ihtimal daha bulunmaktadır. *“Basın Rejimleri ve basın teşkilatı üzerinde incelemelerde bulunmak üzere bazı Avrupa memleketlerine”* gönderilen deneyimli gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'ın İngiliz ajansına verdiği demeçte *“Türkiye’de de Batı basını modeli üzerinde esaslı ıslahat yapılması tasavvurunda bulunduğunu”*(Tanin, 6 Nisan 1946:1) ifade etmesi, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Devlet Arşivlerinde bulunan mevcut resmi rapordan çok daha kapsamlı bir inceleme ve gözlem faaliyetinde bulunduğunu, bu gözlemlerini dönemin yetkilileriyle paylaştığını ancak hazırlayacağı raporun 1946 değişikliklerine uyumlu konularla sınırlı kalmasının istendiğini de akla getirmektedir. Bu ihtimali destekleyen diğer bir husus da şudur: Bir kanunun yasalaşma sürecinde önce kanun tasarısı hazırlanır, bu tasarıda konunun belirli bir çerçevesi çizilir, tasarı Mecliste müzakerelere açılır ve nihai metin, kanun olarak yasalaşır. Bu tasarı hazırlanmadan önce de Avrupa basın mevzuatını incelemek üzere yurtdışına gönderilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın izlenimlerinin dönüşte dikkate alınarak tasarımın hazırlanması gerekirdi. Ancak Hüseyin Cahit Yalçın, raporunda, hazırlanmış mevcut bir tasarıya atıflarda bulunmaktadır. Bu duruma göre muhtemelen Hüseyin Cahit Yalçın yurtdışında iken, Hükümet Hüseyin Cahit Yalçın'dan ayrı olarak bir tasarı hazırlamıştır. Hüseyin Cahit Yalçın yurtdışından döndüğünde, hükümet basın yoluyla işlenen suçlarla ilgili hazırlanmış olan tasarımı Hüseyin Cahit Yalçın'a vermiş ve bu tasarımın Avrupa basın mevzuatlarına uyumunun sağlanmasını istemiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın raporunda atıfta bulunduğu tasarı ise

Meclise sevk edilen tasarıdan farklıdır. Çünkü TBMM tutanaklarında yer alan “*Matbuat Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet ve İçişleri Komisyonları Raporları*”nda yer alan tasarinin maddeleriyle, Hüseyin Cahit Yalçın’ın raporunda atıfta bulunduğu tasarinin madde numaraları ve kısmen içerikleri birbirini tutmamaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, Eylül 1946: 433-443). Bu durum da ortada iki farklı tasarinin bulunduğunu, bunlardan birincisinin Hüseyin Cahit Yalçın’a verilen ilk tasarı olduğunu, ikincisinin ise kanunlaşmak üzere Meclise sevk edilen tasarı olduğunu göstermektedir.

Raporun yazımında mukayeseli bir yol takip edilmiştir. Bir sayfada iki sütun olarak kaleme alınan raporun sol tarafında Fransız, Belçika ve İsviçre kanunlarındaki hükümlere yer verilmiş, sağ tarafında ise 1931 tarihli yürürlükteki Basın Kanunu’na ve/veya hazırlanan tasarıya yer verilmiştir. Örneğin; “*Suç İşlemeye Tahrik*” başlıklı bölümde öncelikle Fransız Basın Kanunu’nun ilgili bölümü verilmiştir;

“Yürürlükteki Fransız Basın Kanunu; 23. Madde: Suç sayılan bir fiilin fail veya faillerini, gerek umumi yer veya toplantılarda nutuk vermek, bağırarak veya tehditte bulunmak suretiyle, gerek bu gibi yerlerde teşhir edilen, satışa çıkarılan satılan veya dağıtılan yazı veya matbualar vasıtasıyla ve gerekse halkın nazarına arz olunmuş ilan ve afişlerle bu fiili işlemeye doğrudan doğruya tahrik edenler, bu tahriklerinden bir netice tahassül etmiş olmak şartıyla, şerik imiş gibi ceza görürler.” (CA, 30.1.0.0.,YN.128.834.13).

Daha sonra ise sağ sütunda 1931 tarihli Basın Kanunu’ndaki hükme yer verilmiştir;

“Bugünkü Matbuat Kanunumuz, 28. Madde: Gazete ve mecmua ile veya sair tab’ı aletleriyle veya el ile yazılıp teksir edilerek neşir veya tevzi olunan yazılarla ve umumi yerlere levha ve ilan asmak suretiyle halkı ceza kanununda yazılı cürümlere teşvik edenler bundan dolayı ceza kanununda ayrı bir hüküm bulunmadığı takdirde TCK’nın 311. Maddesi mucibince cezalandırılır. Şu kadarki bu 311. Maddede yazılı olan hapis cezasına hükmedilen cezanın altında bir ilave olunur ve para cezası hükmolunan hallerde bu ceza suçun nev’ine göre 5 liradan 1000 liraya kadar ağır para cezası olmak üzere tayin olunur” (CA, 30.1.0.0.,YN.128.834.13).

Kimi zaman da sol sütunda Avrupa kanunlarındaki hüküm doğrudan belirtilmiş, sağ sütunda ise 1931 tarihli Basın Kanunu’nda yer almayan ancak tasarıda yer verilen hüküm zikredilmiştir. Örneğin; “*Yalan Neşriyat*” başlıklı bölümde 19 Temmuz 1926 Tarihli Kral Emirnamesinden hareketle hazırlanan

Belçika Mevzuatının 1. Maddesine yer verilmiştir; “1. Madde: Her kim devletin itibarını sarsacak mahiyette haber veya malumatı kasten ve kötü niyetle yayarsa 3 aydan 2 seneye kadar hapse ve 500 Franktan 1000 Franga kadar para cezasına veya bunlardan birine mahkûm edilir.” Konuyla ilgili Basın Kanunu’nda hüküm bulunmadığından hazırlanan taslakta yer alan madde zikredilmiştir; “29. Madde: TCK’nın hükümleri dışında uydurulmuş veya tahrif edilmiş haber veya beyanları, ammenin huzurunu veya umumi intizamı veya şahsın menfaatini bozabilecek surette yayanlar bir seneye kadar hapis ve 200 liradan 2000 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilirler.”

Rapor bir bütün olarak incelendiğinde derli toplu bir basın kanunundan ziyade basın yoluyla işlenen suçları tanzime yöneliktir. Ancak bu durum, hükümetin Hüseyin Cahit Yalçın’ı yurtdışına göndermesinin önemini azaltacak veya raporun etkisini sınırlayacak bir durum da değildir.

3.3. Hüseyin Cahit Yalçın’ın Avrupa Gezisinin ve Raporunun Basın Tarihimize Yansımaları

1946 yılında basınla ilgili sahada esaslı üç önemli düzenleme yapılmıştır. Bunlardan birincisi; 13 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4932 sayılı Kanun’la Basın Birliğinin kaldırılmasıdır. İkincisi yine aynı tarihte kabul edilen 4935 sayılı Kanun’la 1931 tarihli Basın Kanunu’nun 50. Maddesinin değiştirilerek gazete ve dergilerin kapatılması yetkisinin yürütmeden alınarak yargıya verilmesidir. Üçüncüsü ise; 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı Kanun’la 1931 tarihli Basın Kanunu’nun 9, 12, 15, 17, 18, 27, 30, 34, 35, 48 ve 55. Maddelerinin değiştirilmesidir. Basın tarihiyle ilgili çeşitli çalışmalarda Hüseyin Cahit Yalçın’ın raporunun bu değişikliklerde etkili olduğu ve raporun basın rejimimizin demokratikleşmesinde önemli bir adım olduğu ifade edilmektedir. (Alemdar, 2017:38).

Konuyla ilgili yapmış olduğumuz araştırmada Hüseyin Cahit Yalçın’ın gözlem ve değerlendirmelerinin 1946 tarihli ve sonrası basınla ilgili yapılan değişikliklerde etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sonuca basın tarihiyle ilgili literatürden ziyade her üç kanun tasarısıyla ilgili Mecliste yapılan kanun görüşmelerinden varılmıştır.

Öncelikle kronolojik olarak değerlendirildiğinde her üç değişiklik de Hüseyin Cahit Yalçın’ın Avrupa seyahatinden sonra meydana gelmiştir. Hüseyin Cahit, Şubat-Nisan 1946 tarihlerinde Avrupa’da bulunmuş, değişiklikler de Haziran ve Eylül 1946 tarihlerinde yapılmıştır.

İlk değişiklik olan Basın Birliğinin kaldırılmasında Hüseyin Cahit Yalçın'ın etkisini dönemin CHP Maraş Milletvekili olan Hasan Reşit Tankut Meclis görüşmelerinde net bir şekilde dile getirmektedir. 1938 tarih ve 3511 sayılı yasa ile kurulan Basın Birliğinin kaldırılmasıyla ilgili hazırlanan kanun tasarısının Meclis görüşmelerinde, Tankut söz alarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın Avrupa'dan döndükten sonra kendilerini topladığını, gezisiyle ilgili izlenimlerini aktardığını, kendisinin de (Tankut kendisini kastediyor) Basın Birliğinin bir üyesi olduğunu ancak gelişmiş Avrupa memleketlerinde Basın Birliği diye bir kanunun bulunmadığını Hüseyin Cahit Yalçın'dan naklen aktarmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Haziran 1946:283). Dolayısıyla dönemin Basın Birliği başkanı olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın Avrupa'da kanunla kurulmuş bu şekilde kurumların bulunmadığına dair izlenimlerinin ve bu izlenimleri dönemin yetkilileriyle paylaşmasının, Birliğin kaldırılmasında etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

İkinci değişiklik olan 4935 sayılı Kanunla 1931 tarihli Basın Kanunu'nun 50. Maddesinin değiştirilerek gazete ve dergilerin kapatılması yetkisinin yürütmeden alınarak yargıya verilmesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın etkisini yine Meclis tutanaklarından aktarmak mümkündür. Demokrat Parti Aydın Milletvekili Adnan Menderes, kanunun müzakere oturumlarında muhalefet adına söz alarak matbuat rejimlerini incelemek üzere Avrupa memleketlerine gönderilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın seyahat dönüşü gazetecilerle yapmış olduğu görüşmeye atıfta bulunmakta ve 50. Maddenin kaldırılmasının önemli olmakla birlikte yeterli bir adım olmadığını dile getirmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, Haziran 1946:269). Menderes'in konuşmasında Yalçın'ın Avrupa gezisine ve dönüşte gazetecilerle yapmış olduğu görüşmeye atıfta bulunması, 50. Maddenin kaldırılmasında Hüseyin Cahit Yalçın'ın gözlem ve incelemelerinin etkisini göstermektedir.

Üçüncü değişiklik olan 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı Kanun'la 1931 tarihli Basın Kanunu'nun 9, 12, 15, 17, 18, 27, 30, 34, 35, 48 ve 55. Maddelerinin değiştirilmesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın etkisi ise doğrudan hazırlamış olduğu raporda kendisini göstermektedir. Nitekim raporda Avrupa mevzuatı dikkate alınarak mukayeseli bir yol takip edilmiştir.

1946 değişiklikleri de belirli bir süre sonra ülkenin demokratikleşmesinde yeterli görülmemiş ve yeni çalışmalar yapılmıştır. 1931 tarihli ilk Basın Kanunu'ndan sonra ikinci Basın Kanunumuz olarak niteleyebileceğimiz 1950 tarihli Basın Kanunu DP iktidarında çıkartılmıştır. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde ezici bir çoğunlukla iktidara gelen DP'nin 17 Temmuz 1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nu iki ay gibi kısa

sayılabilecek bir sürede çıkartması, konuyla ilgili hazırlıkların daha önceki bir sürece dayandığını göstermektedir. Ve muhtemelen bu hazırlıklarda Hüseyin Cahit Yalçın'ın gözlem ve deneyimlerinin önemli payı da bulunmaktadır.

Sonuç

Ülkemizde 1830'lu yıllardan itibaren başlayan basın faaliyetlerinin zaman içinde gelişmesiyle birlikte bu alanda çeşitli hukuki düzenlemeler de yapılmaya başlanmıştır. Bu yönde ilk hukuki düzenleme 1857 tarihli Matbuat Nizamnamesi'nin çıkartılmasıdır. 15 Şubat 1857'de yürürlüğe giren bu ilk basın tüzüğü, gazetecilik alanından ziyade basın faaliyetlerine yönelik genel düzenlemeleri kapsamıştır.

Basının kurumsal bir yapı kazanması Cumhuriyet dönemiyle birlikte başladığından basın sahasıyla ilgili ilk esaslı düzenleme de 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayılı yasayla çıkartılan Basın Kanunu'dur.

1923-1950 yılları arasında tek parti hükümet rejiminin iktidarda bulunması kamuoyunda çeşitli eleştiri ve şikâyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya konjonktürü ve Türkiye'nin Batı bloğunda yer alma çabaları mevcut hükümetin demokratikleşme yolunda adımlar atmasını zorunlu kılmıştır. Bu adımların basın sahasına da çeşitli yansımaları olmuş ve bu çerçevede 1931 tarihli Basın Kanunu'nda birtakım düzenlemeler gündeme gelmiştir.

Dönemin etkili gazetecilerinden CHP İstanbul Milletvekili ve Basın Birliği Başkanı Hüseyin Cahit Yalçın, hükümet tarafından resmi bir görevlendirmeyle Avrupa basın rejimlerini incelemek üzere yurt dışına gönderilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya ve Danimarka'da gözlem ve incelemelerde bulunarak Avrupa ülkelerinin basın rejimlerini tetkik etmiş, gözlem ve deneyimlerini gerek dönemin gazetecileri ve yetkilileriyle sözlü olarak gerekse hazırlamış olduğu rapor ve gazetesindeki yazılarıyla yazılı olarak kamuoyuyla paylaşmıştır.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın Devlet Arşivlerinde yer alan 25 sayfalık raporu "Suç İşlemeye Tahrik, Devlet Başkanına Karşı Basın Vasıtasıyla İşlenen Suçlar, Yalan Neşriyat, Resmi Makamlara ve Resmi Sıfatı Haiz Şahıslara Karşı Hakaret ile Mevcutelerin Neşir ve Kontrolüne Müteallik Hükümler" şeklinde sınırlı sayıda konulara dair başlıklardan oluşmuştur. Başlıklardan da anlaşılacağı üzere rapor, bir basın kanununda bulunması gereken bütüncül konulardan ziyade basın yoluyla işlenen suçları

düzenlemiştir. Bu yönüyle rapor, 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı Kanunla 1931 tarihli Basın Kanunu'nun 9, 12, 15, 17, 18, 27, 30, 34, 35, 48 ve 55. Maddelerinin değiştirilmesine alt yapı işlevi görmüştür.

1946 yılı basın sahasında esaslı düzenlemelerin yapıldığı bir yıldır. Bu çerçevede 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı Kanunun dışında 13 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4932 sayılı Kanunla Basın Birliği kaldırılmış, yine aynı tarihte kabul edilen 4935 sayılı Kanunla da 1931 tarihli Basın Kanunu'nun 50. Maddesi değiştirilerek gazete ve dergilerin kapatılması yetkisi hükümetten alınarak mahkemelere verilmiştir. İlgili kanun değişikliklerinin Mecliste müzakere edilmesi sırasında söz alan milletvekillerinin Hüseyin Cahit Yalçın'ın yurt dışına gönderilmesine ve gazetelere verdiği beyanatlara atıfta bulunmaları, yapılması planlanan kanun değişikliklerinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın etkisini göstermektedir. Bu yönüyle Hüseyin Cahit Yalçın'ın raporunun ve yurt dışı gözlem ve deneyimlerinin 1946 ve sonrası basınla ilgili yapılan düzenlemelerde ve basın rejimimizin demokratikleşmesinde katkısının bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynaklar

ALEMDAR, Korkmaz (2017), "Tek Parti Yıllarının İletişim Politikaları 1920-1950", *Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın Cilt I* içinde, editör: Korkmaz Alemdar, 32-40. Ankara, Gazeteciler Cemiyeti.

AYDIN, Hakan (2010), "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27.

AZMAN, Ayşe (1994), "Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.

Basın Rejimi ve Basın Teşkilatı Kanunlarında İnceleme Yapmak İçin Avrupa Ülkelerine Gönderilecek Hüseyin Cahit Yalçın'a Yevmiye ve Yolluk Verilmesi, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, CA, YN.110.10.19.

BÜYÜKBAKKAL, Güven ve BÜYÜKBAKKAL Ceyda Ilgaz (2015), "Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri Bağlamında 1946-1960 Dönemi", *1946'dan Günümüze Medya ve Siyaset* içinde, editör: Tolga Yazıcı, 73-89, Kocaeli, Volga Yayıncılık.

ÇAKIR, Hamza (2002), *Osmanlı'da Basın-İktidar İlişkileri*, Ankara, Siyasal Kitabevi.

- ÇAKIR, Hamza ve YAVALAR, Deniz Elif (2017), “Demokrat Parti İktidarı ve Basın”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (3).
- DEMİR, Vedat (1994), “Basın Tarihimizde Kanunla Kurulan Bir Mecburi Meslek Kuruluşu Türk Basın Birliği, Kuruluşu Faaliyetleri ve Kapanışındaki Nedenler”, *Marmara İletişim Dergisi*, 8.
- Fransız, Belçika ve İsviçre Basın Mevzuatı İle Türk Basınının Karşılaştırılması, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, CA, 30.1.0.0.,YN.128.834.13.
- GÜZ, Nurettin (1998), “Tek Partili Yönetimde Basın”, *Yeni Türkiye*, 23(24).
- GÜZ, Nurettin (2000), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Basın Özgürlüğü ve Basın Özgürlüğü Tartışmaları”, *Ulusal İletişim Sempozyumu* No:1. A.Ü. İletişim Fakültesi- G.Ü. İletişim Fakültesi, 3-5 Mayıs 2000.
- İNÜĞUR, Nuri (1982), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Basımevi.
- KABACALI, Alpay (1994), *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, Neslihan (2019), “Abdurrahman Velid Ebüzziya Dönemi ve Gazeteciliği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE.
- KOÇ, Ceyhan (2006), *Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1929-1938)*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- KOLOĞLU, Orhan (2006), *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, Pozitif Yayınları.
- ODYAKMAZ, Necla (2012), “Cumhuriyet Döneminde Anayasal Düzenlemeler ve Basın Özgürlüğü”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17.
- ÖZKORKUT, Nevin (2002), “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51 (3).
- Tanin Gazetesi, 1946 Koleksiyonu.
- TBMM. t.y. “TBMM 1924 Anayasası.” Erişim Tarihi: 15.05.2020.
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>
- TBMM Tutanak Dergisi, 13.06.1946, Cilt: 24.
- TBMM Tutanak Dergisi, 20.09.1946, Cilt: 1.

- TOPUZ, Hıfzı (2003), *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YILDIRIM, Özlem (2018), “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Mihver Taraftarlığı ve Hükümetin Bakışı”, *Türk Basın Tarihi Cilt III* içinde, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1705-1754.
- YILDIZ, Nuran (1996), “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *AÜSBFD*, 51.

